

LEGĂMÂNTUL AVRAAMIC ȘI IDEEA DE REGALITATE ÎN VECHIUL TESTAMENT

ABRAHAM'S COVENANT AND THE IDEA OF KINGSHIP IN THE OLD TESTAMENT

EMANUEL CLAUDIUS NICOLESCU*

ABSTRACT. The relationship that Abraham developed with God led to the appearance of special blessings that he enjoyed both during his life and afterwards in eternity, as their validity carried on to his descendants. Starting from the covenant and the promises that God had made, the descendants of patriarch Abraham enjoyed the privilege of becoming the people of God who, from a small family, metamorphosed into a kingdom which begat many kings, and culminated with the arrival of the eternal king.

KEY WORDS: covenant, kingship, Abraham, Israel, Judah

Introducere

Legământul lui Dumnezeu cu umanitatea este inițiat și confirmat de El prin faptul că se revelează pe sine lui Avraam ca Dumnezeu Suveran. Dumnezeu îi promite prin legământ că va face din el un om cu o viață spirituală aparte, că-l va face faimos și că din el se va naște o națiune mare, singurul mod prin care va revărsa râuri de binecuvântări peste omenire. În același timp, Dumnezeu aduce în discuție paralelismul blestem-binecuvântare, condiționate de ascuțirea sau neascuțirea omului de poruncile și rânduielile trasate de El.

Ca parte a binecuvântării apare și conceptul de popor ales al lui Dumnezeu, pentru care El are cea mai mare grijă și prețuire. Deși îndurerat că poporul iubit a căutat să fie precum celelalte popoare, totuși, ca plan al binecuvântării, evreii devin un regat, Domnul conducându-l pe Samuel spre alegerea unui rege.

* EMANUEL CLAUDIUS NICOLESCU este doctorand în teologie la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, România. E-mail: emmanuel.nicolescu2022@yahoo.com.

Din pricina faptului că primul rege al evreilor nu a ales să-l urmeze pe Dumnezeu cu toată inima, este ales în mod providențial un alt împărat, în persoana lui David, om după inima Sa. Dezbătând ideologia regalității lui David, vom discuta în primul rând despre un element constitutiv, denumit și “teologia Sionului”, David bucurându-se de promisiunea că Dumnezeu îi va stabili dinastia pe pământ până la un timp și că, în cele din urmă, aceasta va culmina cu un rege veșnic: Mesia, Regele Regilor.

Legământul avraamic

Conceptul de legământ

Termenul “legământ” este întrebuințat destul de des în vorbirea curentă în diferite contexte, precum în cel legal, social (cu precădere la căsătorie), religios și teologic. Legământul presupune cel puțin două sau trei părți ce vin împreună cu scopul de a încheia un contract (Busenitz 1999: 175) și cad de acord asupra unor promisiuni, stipulații, privilegii și responsabilități. Cuvântul biblic cel mai adesea tradus prin legământ este *berit* în Vechiul Testament, unde îl întâlnim de 280 de ori, iar în Noul Testament este *diatheke*, întâlnit de 33 de ori (vezi Etwell 1996: 124).

Legământul încheiat între două părți egale este un acord bilateral, motiv pentru care unii cercetători aplică principiul și în cazul legământului pe care Iehova l-a stabilit cu ființa umană, spunând că este tot bilateral. Totuși, la o analiză mai amănunțită se observă faptul că situația nu este similară, întrucât Dumnezeu este cel inițiază legământul, îi determină elementele și confirmă acest legământ al Său cu umanitatea. Am putea chiar afirma despre legământul lui Dumnezeu cu omul că este unilateral, în virtutea faptului că oamenii sunt recipienți ai legământului, nu contribuitori. Nu se așteaptă din partea lor să ofere ceva care să pecetluiască legământul, ci sunt chemați să-l accepte așa cum este, să-l păzească și să primească rezultatele de care Dumnezeu, prin promisiune, l-a asigurat că nu vor duce lipsă.

Relația dintre Dumnezeu și Avraam

Dumnezeu se revelează pe sine lui Avraam ca Suveran și îi promite prin legământ că-l va face un om o națiune mare, că va ajunge faimos și că prin el Dumnezeu va revărsa binecuvântări peste oameni. Dumnezeu adaugă, însă, la siguranța binecuvântărilor și existența blestemului pentru cei batjocoritori, care-l vor respinge pe Avraam și pe Dumnezeul lui (vezi Gentry și Wellum 2018: 259-338).

Apropierea lui Avraam de Dumnezeu a fost un proces continuu în întreg cursul vieții lui. Când a fost plin de teamă după separarea de Lot (Geneza 13-14), Dumnezeu l-a asigurat de prezența Lui divină, de protecția Sa și de viitorul binecuvântat din punct de vedere spiritual pe care îl are Dumnezeu pentru el (Geneza 15:1). Avraam a înțeles că viitorul înseamnă și copii și s-a interesat despre acest lucru, iar Dumnezeu îl asigură că va avea mulți (Geneza 15:5). În această direcție, continuitatea legământului era asigurată. Prin contrast cu cerința de a-și părăsi locul de naștere (Essex 1999: 197), lui Avraam i s-a adăugat o altă promisiune, anume că va moșteni țara ce i-a fost arătată (Geneza 15:7). Avraam ajunge un exemplu prin dăruirea față de Dumnezeu, dar și prin ceea ce face Dumnezeu pentru el. Sidlow Baxter spune despre Avraam că este „un exemplu de viață trăită în credință. În el vedem omul care înaintează prin credință, având călăuzirea divină, crezând promisiunea divină, primind siguranța divină, moștenind binecuvântarea divină și, tot prin credință, ajungând să fie numit prietenul lui Dumnezeu“ (Baxter 1966: 68).

Ceremonia de întărire a legământului i-a apărut lui Avraam într-o viziune, în care i-a fost făgăduită binecuvântarea păcii; ca pedeapsă, blestemul a fost pronunțat pentru toți cei ce îi vor înrobi pe fiii (sămânța) legământului (Geneza 15:12-21). Legământul a continuat și după ce Avraam a cedat sugestiei Sarei de a și-o lua pe Agar concubină. Dumnezeu a venit la el mai târziu cu explicații referitoare la răscumpărarea/restaurarea legământului. Iehova se prezintă pe sine ca fiind cel de nestrămutat, Atotputernicul și Înălțatul Dumnezeu, repetând condițiile legământului: “mergi înaintea mea” și “fii fără vină”. Avraam a păcătuit și spiritual și relațional cu Agar, dar Iehova este plin de bunătate și confirmă valabilitatea legămintelor sale cu Avraam (Geneza 16). Continuarea legământului cu Avraam este un dar al harului lui Dumnezeu, la care el răspunde cu umilință și închinare (Geneza 17:3). Elementele legământului se repetă, lui Avram fiindu-i promisă din nou o sămânță numeroasă, care va forma o națiune din care se vor ridica regi (Lee 2009: 197). Accentul pus pe sămânța lui Avram este evident și din faptul că Dumnezeu îi schimbă numele în Avraam, fiind o confirmare că legământul cu urmașii lui va fi pentru totdeauna. Dragostea lui Iehova față de Avraam și urmașii săi este puternic afirmată prin promisiunea de a fi “Dumnezeul tău și Dumnezeul urmașilor tăi” (Geneza 17:8).

Prin aceste cuvinte, Iehova îl asigură pe Avraam de prezența Sa deplină, de ajutorul Său și de dragostea Sa de nestrămutat, cât și de sprijinul și mângâierea pe care i le va acorda în diferitele circumstanțe ale vieții. Avraam este asigurat că va avea pământul în stăpânire (Geneza 17:7-8). La stipulațiile pe care Dumnezeu le pune în legământul făcut cu Avraam adăugă una, anume aceea

că Avraam trebuie să facă circumcizia tuturor urmașilor săi. În termenii asigurării date lui Avraam că va avea mulți fii, circumcizia apare ca semn al legământului. Samuel Schultz arată, cu referire la circumcizie, că „a devenit, odată cu primisiunea unui fiu, semnul legământului. Această promisiune cuprinsă în legământ a fost definitiv pecetluită prin actul de ascultare al lui Avraam, care s-a arătat gata să-și sacrifice singurul fiu, pe Isaac“ (Schultz 1960: 45).

După ce Dumnezeu a testat ascultarea lui Avraam, prin promisiune repetă și confirmă elementele legământului, insistând pe afirmația fundamentală: „Pentru că m-ai ascultat...“ Această din urmă subliniere arată că ascultarea este puternic legată de acest legământ, și la fel credința (McIntyre 1936: 65), mai târziu Avraam fiind menționat printre eroii credinței (Evrei 11). La fel de importante precum credința sunt îndrumările lui Dumnezeu: pleacă, părăsește, nu te teme, mergi înaintea Mea, fii fără vină, fă circumcizia urmașilor tăi. Lui Avraam nu i s-a lăsat niciodată opțiunea de a alege să asculte sau nu. Ca unui vasal, i se dau comenzi, ordine, legi, decrete pe care trebuie să le împlinească. Legământul cu Avraam este caracterizat de promisiuni și legi (Greengus 2015: 1-35). Așa cum acestea nu puteau fi separate, la fel nu putea fi separată ascultarea de credință. Dumnezeu urma să-și țină promisiunea că legământul Său va continua cu urmașii lui Avraam, și, pentru că acesta l-a fost credincios și a ținut legile Sale, Dumnezeu și-a confirmat legământul cu Isaac. Din acest moment și din neam în neam, Dumnezeu își duce planul la îndeplinire, treptat toate promisiunile făcute lui Avraam fiind împlinite.

Prin Iosua, dar mai ales prin David, poporul ajunge să cucerească țara promisă. La conducerea poporului se ridică regi, așa cum Dumnezeu i-a promis: „Te voi înmulți nespuse de mult, voi face din tine neamuri întregi și din tine vor ieși împărați“ (Geneza 17:6). Referitor la legământ, putem spune că „nu numai restul Vechiului Testament, ci și întreg Noul Testament sunt împlinirea acestor promisiuni ale lui Dumnezeu. În Vechiul Testament, Israel a fost sămânța promisă, iar Canaanul țara promisă. Dar legământul se referea la toate familiile pământului și la binecuvântarea lor. În Cristos au început să se împlinească aceste promisiuni, deoarece Isus și poporul Său sunt adevărata sămânță a lui Avraam“ (Stott 1993: 45). Este clar că promisiunea lui Dumnezeu își găsește împlinirea atât pe parcursul istoriei poporului evreu, cât și dincolo de istorie, când sămânța lui Avraam va fi o mulțime mare, pe care nimeni n-o poate număra, iar moștenirea sa va fi Noul Ierusalim, al cărui Ziditor și Meșter este Domnul.

Regalitatea în Vechiul Testament. Semnificații

Termenul de rege, regalitate, este întâlnit deseori în scrierile Vechiului Testament sub forma cuvântului *melek* și se referă la conducerea exercitată de un conducător asupra enoriașilor săi (Peels 2001: 175-176). Ideea principală din *melek* este formulată în Judecători 9:2, unde este vorba despre un om care conduce peste un grup oarecare și peste teritorii. Rolul și poziția regelui în Israel sunt zugrăvite de Samuel la întronarea lui Saul (1 Samuel 8:11-17). Astfel, „cuvântul rege (*melek*), folosit metaforic, este întrebuințat și în legătură cu Dumnezeuul israeliților“ (VanGemeren 1984: 956).

Conceptul de *melek* în Israel își are originile în sistemul politic al cetăților cananite din perioada de mijloc și cea de sfârșit a epocii bronzului. Mai este pusă în discuție și posibilitatea de existență a influențelor Egiptului. Poate fi luată în calcul și perioada de tranziție de la conducerea militară la o regalitate a dinastiei ce este caracterizată de o administrație centrală.

Anunțarea regalității

Promisiunea era o parte a planului măreț al lui Dumnezeu pentru omenire; ea a început chiar din Grădina Edenului și va continua până în veșnicie. Era un legământ care conținea prima promisiune despre un Răscumpărător, Christos, cel care va zdrobi capul șarpelui, iar el îi va străpunge călcâiul (Geneza 3:15). Mai târziu, printr-un înger, Maria a fost anunțată: „vei naște un fiu, căruia îi vei pune numele Isus. El va fi mare... și Domnul Dumnezeu îi va da scaunul de domnie al tatălui său David. El va împărăți peste casa lui Israel în veci, și împărăția Lui nu va avea sfârșit“ (Luca 1:31-33). După ce Avraam a părăsit orașul Ur din Haldeea, i s-a făcut promisiunea că în el toate popoarele vor fi bunecuvântate, iar Dumnezeu îl va alege pe Iacov, cu care Își va continua legământul. Totuși, doar după câteva sute de ani apare regalitatea care să fi putut fi văzută literal de oameni. Formula întâlnită în Judecători 17:6, „în zilele acelea, în Israel nu era nici un rege“, arată clar că poziționarea perioadei monarhice în istoria lui Israel este la sfârșitul perioadei de anarhie (Cornill 1914: 27).

Regalitatea nu era în afara planului lui Dumnezeu, trebuia doar să aștepte momentul potrivit și motivația potrivită, lucruri alese de Dumnezeu (Merrill 2019: 215-221). Chiar și evreii au cântat la ieșirea din Egipt: „Dumnezeu va domni pentru totdeauna“ (Exod 15:18), iar mai târziu, în timpul pelegrinării lor prin pustie, Dumnezeu le promite că le va da un rege după inima Lui. Cartea Deuteronom spune despre aceasta următoarele: „După ce vei intra în țara pe care ți-o dă Domnul Dumnezeuul tău și o vei stăpâni, după ce-ți vei așeza locuința și vei zice: ,Vreau să pun peste mine un împărat, ca toate neamurile

care mă înconjoară, să pui peste tine ca împărat pe acela pe care-l va alege Domnul Dumnezeuul tău...“ (Deuteronom 17:14-15).

În timpul lui Samuel a venit acest moment în care ei și-au dorit să se aseme-ne mai mult cu celelalte popoare: „Nu a fost generația lui Samuel mai înțeleaptă când, prematur, a cerut un împărat (1 Samuel 8:4.6), cu falsa bănuială că Dumnezeu este lipsit de putere ca să-i mai ajute, Samuel fiind bătrân, iar fii săi imorali. Cererea lor era de fapt o respingere a domniei/regalității lui Dumnezeu asupra lor“ (Kaiser 1978).

Regalitatea în poporul lui Dumnezeu

Conform tradițiilor din cărțile Deuteronom și Cronici, stabilirea regalității în Israel a fost un eveniment sacru. Samuel l-a uns pe Saul, iar mai târziu pe David, aceste evenimente subliniind alegerea făcută de Iehova (1 Samuel 9, 16): El a stabilit împărăția în Israel, El i-a făcut regi pe Saul, David și Solomon. După ce Samuel îl alege pe Saul ca împărat peste Israel, trec anii și Dumnezeu îl respinge pe acest împărat care nu-l caută fața. După ce Saul este respins, Dumnezeu Își caută „un om după inima Lui“ (1 Samuel 13:14). David, fiul lui Iese, este omul ales de Dumnezeu. El a fost mai întâi uns de Samuel (1 Samuel 16:13), apoi este uns ca rege al lui Iuda (2 Samuel 2:4), iar în cele din urmă este uns rege peste tot Israelul (2 Samuel 5:3).

David este cel preaiubit și devine simbolul regalității israelite (2 Samuel 5:12). Întronarea sa la Hebron s-a făcut în conformitate cu voia lui Iehova (Zimran 2014: 305-325). Regalitatea davidică are cele mai legitime explicații religioase, și ele se găsesc în 2 Samuel 7:23 și în psalmii regali. Ideologia regalității lui David este un element constitutiv a ceea ce se numește „teologia Sionului“.

La urechile lui David a ajuns promisiunea că Dumnezeu va fundamenta dinastia sa, care va continua cu un rege veșnic. În următoarele secole, profeții evrei au afirmat același lucru. Și totuși, poporul își trăiește viața mai departe făptuind lucruri ale căror consecințe va trebui să le suporte peste ani. Faptele de care se face vinovat poporul intră în categoria îndepărtării de Dumnezeu și de căile Lui, certificat de neîmplinirea obligațiilor față de templu. Faptul că monarhia nu a fost un efect intrinsec al religiei din Israel ridică dificultăți în calea înțelegerii ei. Atitudinea negativă a poporului față de religie era probabil nutrită de experiențele nefaste ale națiunii în ce privește administrația monarhică din timpul regelui Solomon și a împărățiilor divizate. Uzurparea tronului în împărăția lui Israel a contribuit la percepția negativă asupra regelui și a legitimității sale ca ales de și credincios lui Dumnezeu. Profetul Osea este cu precădere explicit în critica sa la adresa monarhiei, subliniind că împărăția

va fi luată de la Israel (Osea 3:4, 7:7, 10:15), și că cei pe care evreii și i-au făcut regi au fost puși la conducere fără consultarea și aprobarea lui Dumnezeu.

În Iuda, succesorul la tron și-a primit legitimarea divină din partea lui Iehova, a dinastiei davidice și a legământului davidic. De altfel, autorii cărților Deuteronom și Cronici au criticat eforturile depuse de oameni de a transforma regalitatea lui Iuda într-o conducere umană instituționalizată și rebelă la adresa lui Dumnezeu, ei evaluând încă regalitatea oarecum pozitiv, ca instituție a legii lui Dumnezeu. În vremea exilului, Ezechiel accentuează conducerea divină a lui Dumnezeu și întărește idealul teocratic. În perioada postexilică, așteptarea reinstalării statului davidic intră în declin din pricina împrejurărilor. Așteptările pe care poporul le mai are în timpul lui Zorobabel sunt înșelate, după care dispar cu totul. Totuși, legământul pe care Dumnezeu l-a făcut cu David este veșnic, el și monarhia lui fiind certe (vezi 2 Samuel 7). Cu șase sute de ani înainte de întruparea lui Cristos, profetul Mica scria: „Dar tu, Betleeme Efrata, măcar că ești prea mic..., din tine Îmi va ieși cel ce va stăpâni peste Israel și a cărui obârșie se suie până în vremuri străvechi, până în zilele veșniciei“ (Mica 5:2).

Ieremia declară și el: „Vin zile, zice Domnul, când îi voi ridica lui David o odraslă neprihănită. El va împărăți, va lucra cu înțelepciune și va face dreptate și judecată în țară“ (Ieremia 23:5). În legământul davidic confirmat în mod strălucit în Psalmul 89, neascultarea urmează să aibă ca rezultat pedeapsa, care nu va consta în abrogarea promisiunii: „Pedeapsa a venit prin divizarea împărăției și, în cele din urmă, prin exilul în Babilon. Numai un rege din linia davidică (a celor aleși) va mai fi încoronat la Ierusalim, și acesta cu o coroană de spini“ (Gulston 1980: 130). Tronul promis îl aștepta pe cel ce va fi atât fiul lui David, cât și Domn al lui, „rădăcina și sămânța lui David, Luceafărul strălucitor de dimineață“ (Apocalipsa 22:16).

Concepția lui Israel despre conducerea lui Iehova prin regele davidic își are originea în perioada monarhiei și este în legătură strânsă cu cultul Sionului (Halverson 2011: 75-89). Cea mai remarcabilă descriere care i se face este prin folosirea metaforică a cuvântului „soare“. De pe sfînții munți ai Sionului, Iehova îi întinde acestui rege toiagul de cârmuire, spune în Psalmul 110:3. Dumnezeu l-a adus în ființă pe regele davidic, care strălucește, apariția Lui fiind descrisă în metafore legate de mitologia soarelui: „Apariția (nașterea) soarelui și dominarea sa dreaptă asupra întinericului este comparată cu începutul (nașterea) regatului davidic și noua dispensație a Sionului“ (VanGemeren 1984: 960). Nu putem vorbi aici despre deificarea regelui în Israel, precum în cazul faraonilor Egiptului sau în ritualurile mesopotamiene. Atributul de „fiu“ al regelui este adesea explicat în termenii legământului, ca referire legală la

adoapție, prin care cuiva i se atribuie titlul de “fiu al lui Dumnezeu”. Este, deci, evident că regalitatea lui Iuda avea caracter sacru, împărtășind totuși formule comune cu țările vecine, deși destinatarul este diferit. Analizând caracteristicile regalității davidice este evident că la baza tradiției stau ideologii specifice.

Natura idealistă a verbalizării regalității i-a ajutat pe membrii comunităților noutestamentale să-l vadă pe Cristos ca rege ideal al moștenirii davidice. Vorbind despre ideologia “Dumnezeu-rege” a lui Israel și prezentarea Lui în mod idealist, regele are locul său special la dreapta lui Dumnezeu, proclamând și întruchipând suveranitatea lui Dumnezeu, mediind salvarea pentru omenire (Psalmi 2, 21, 110). O astfel de prezentare a regelui davidic transcende situațiile istorice particulare și este aplicată la câteva așteptări mesianice. Pentru că asocierea lui Mesia cu guvernarea lui Dumnezeu este atât de strânsă, credincioșii din Noul Testament văd în Isus împlinirea a ceea ce este Mesia, El fiind, de altfel, Cristosul. Isus este Mesia, fiul lui David și regele etern (Matei 21:9, Luca 19:38, Ioan 18:33-38, Romani 1:3). Mulți au fost unși, dar numai unul este Unsul (Botner 2017: 430), și acesta este Mesia, cel așteptat de poporul Israel pentru a mântui poporul, dar și cel pe care ei l-au omorât: Isus Cristos din Nazaret, Regele veșnic.

Concluzii

Pentru că Avraam și-a găsit plăcerea în relația cu Dumnezeu, viața sa a cunoscut mari transformări. Apropierea lui Avraam de Dumnezeu a fost un proces continuu în întreg curs al vieții sale, iar după ce i s-a testat ascultarea, prin promisiune Dumnezeu i-a repetat și i-a confirmat elementele legământului pe care-l face cu el, adăugând la siguranța binecuvântărilor și venirea blestemului peste batjocoritori.

Putem spune că stabilirea regalității în Israel a însemnat o ocazie sacră de a vedea providența divină. Samuel îl alesese pe Saul ca împărat peste Israel, dar, nu după mult timp, Dumnezeu respinge acest împărat care nu-I caută fața. Regalitatea davidică are cele mai legitime explicații religioase, ideologia regalității lui David fiind un element constitutiv a ceea ce reprezintă Regatul lui Iuda.

Având inima alipită de Dumnezeu, viteazul rege David află despre promisiunea că Dumnezeu îi va stabili dinastia, care va continua cu un rege veșnic, pe care l-a așteptat prin credință. Monarhia nu a avut un motiv intrinsec legat de religia din Israel, uzurparea tronului împărăției lui Israel contribuind la percepția negativă asupra regelui și legitimității sale ca ales și supus al lui Dumnezeu.

Experiențele negative trăite de națiune relativ la administrația monarhică în timpul lui Solomon și al împăraților divizate a dus la apariția atitudinii negative a poporului față de religie. Legitimarea divină dată de Iehova a primit-o doar succesorul tronului din Iuda, care beneficiază astfel de continuarea dinastiei și legământului davidic. Astfel, în comunitățile noutestamentale, conceptul de regalitate i-a ajutat pe credincioși să-L vadă pe Cristos ca rege ideal, continuatorul moștenirii davidice.

Bibliografie

- Baxter JS (1966) *Explore the Book*. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Botner M (2017) The Messiah is “the Holy One”: ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ as a Messianic Title in Mark 1.24. *Journal of Biblical Literature* 136(2): 430.
- Busenitz A I (1999) Introduction to the Biblical Covenants: The Noahic Covenant and the Priestly Covenant. *The Master's Seminary Journal* 10(2): 175.
- Cornill CH (1914) *The Culture of Ancient Israel*. Chicago, IL: Open Court Publishing.
- Essex HK (1999) The Abrahamic Coventant. *The Master's Seminary Journal* 10(2): 197.
- Etwell AW (1996) *Evangelical Dictionary of Biblical Theology*. Grand Rapids, MI: Baker Book House.
- Gentry JP, Wellum JS (2018) *Kingdom through Covenant: A Biblical-Theological Understanding of the Covenants*. Second Edition. Chicago, IL: Wheaton Crossway.
- Greengus S (2015) The Anachronism in Abraham's Observance of the Laws. *Hebrew Union College Annual* 86(1): 1-35.
- Gulston C (1980) *David, sheperd and king*. Grand Rapids, MI: Zondevan.
- Halverson T (2011) Ancient Israelite Sion Theology, Judeo-Christian Apocalypticism, And Biblical (Mis)Interpretation: Potential Implications for the Stability of the Modern Middle East. *Comparative Civilizations Review* 64: 75-89.
- Kauser CW (1978) *Toward on Old Testament Theology*. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Lee CC (2009) μyg in Genesis 35:11 and the Abrahamic Promise of Blessing for the Nations. *The Master's Seminary Journal* 52(3): 197.
- McIntyre DM (1936) The Faith of Abraham. *The Evangelical Quarterly* 8(1): 65.
- Merrill HE (2019) A Biblical Theology of the Israelite Monarchy. *Journal of Biblical and Theological Studies* 4(1): 215-221.

- Peels E (2001) The kingdom of God in the Old Testament. *In die Skriflig/In Luce Verbi* 35(2): 175-76.
- Schultz JS (1998) *Privire de ansamblu asupra Vechiului Testament*. Second Edition. New York, NY: Harper&Row.
- Stott J (1993) *Să înțelegem Biblia*. Surrey: Romanian Aid Foundation.
- VanGemeren WA (1984) *New International Dictionary of Old Testament Theology and exegesis*. Volume II. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Zimran Y (2014) "The Covenant Made with David": The King and the Kingdom in 2 Chronicles 21. *Vetus Testamentum* 64: 304-325.